

# مالیات و جایگاه آن در فضای کسب و کار ایران: مطالعه دیدگاه کارشناسان صنعتی، صنعتگران و متولیان بخش صنعت استان

## یزد با استفاده از روش AHP

محمدعلی فیض پور<sup>۱</sup>

مهدی امامی میبدی<sup>۲</sup>

سعیده رادمنش<sup>۳</sup>

زهره احمدی<sup>۴</sup>

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۶/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۱/۲۷

### چکیده

در میان معیارهایی که می‌توان بر اساس آن وضعیت اقتصادی کشورهای جهان را مورد سنجش و مقایسه قرار داد، شاخص فضای کسب و کار به عنوان شناخته‌ترین شاخص و در عین حال، مقبول‌ترین آن در سطح جهانی است. از این‌رو، جمهوری اسلامی ایران نیز همواره کوشیده است تا با رصد نمودن شاخص‌های فضای کسب و کار خود و بهبود آن‌ها جایگاه خود را در میان کشورهای جهان ارتقاء بخشد. در همین راستا طرح ایجاد فضای مساعد کارآفرینی و رفع موانع کسب و کار در مجلس شورای اسلامی تنظیم و به تصویب رسیده است. در این میان و در میان شاخص‌های فضای کسب و کار، جایگاه مالیات نسبت به سایر معیارها از اهمیتی دوچندان برخوردار بوده و از این‌رو به عنوان یکی از اساسی‌ترین معیارهای سنجش فضای کسب و کار هر کشور محسوب می‌شود. بر این اساس این مقاله می‌کوشد تا اهمیت معیار پرداخت مالیات را نسبت به سایر معیارهای فضای کسب و کار و از نگاه کارگزاران بخش صنعت، کارشناسان این بخش و صنعتگران مورد بررسی قرار دهد.

**واژه‌های کلیدی:** شاخص کسب و کار، مالیات، روش AHP، استان یزد

۱- عضو هیأت علمی دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری دانشگاه یزد Email: m.a.feizpour@yazduni.ac.ir

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد علوم اقتصادی دانشگاه یزد Email: mehdi28j@gmail.com

۳- کارشناس ارشد برنامه‌ریزی سیستم‌های اقتصادی Email: saradmanesh@gmail.com

۴- دانشجوی کارشناسی ارشد علوم اقتصادی دانشگاه یزد Email: z\_ahmadi8965@yahoo.com

## ۱- مقدمه

در پایان جنگ جهانی دوم، سیاست‌گذاران اقتصادی در کشورهای مختلف جهان برای ایجاد یک سیستم پویای اقتصادی و نیز کاهش پیچیدگی‌های نظام اقتصادی در راستای اصلاح اهرم‌های تنظیم‌کننده سیاست‌های اقتصادی، تلاش‌های جدیدی را آغاز نمودند. مطالعات متعدد صورت گرفته در این کشورها نشان داده‌اند که یکی از مهمترین مکانیسم‌های تنظیم‌کننده فعالیت‌های بازار، ابزارهای مالی است که در صورت استفاده بهینه از آنان در مناسبات اقتصادی و روابط بین‌المللی، می‌توان جایگاه اقتصاد کشور را در سطح جهانی به صورت مطمئن و مستحکم پایه‌ریزی نمود. در میان ابزارهای متعدد مالی، مالیات یکی از مهم‌ترین آنان قلمداد گردیده و به عنوان یک سیاست مالی می‌تواند نقش بسزایی در اقتصاد هر کشور ایفاء نماید.

از آنجا که در هر جامعه‌ای، ابزار و امکانات دستیابی به درآمد و سود توسط دولت فراهم می‌شود، از این‌رو، مالیات در واقع انتقال بخشی از درآمدهای جامعه و سود حاصل از فعالیت‌های اقتصادی است که نصیب دولت می‌شود. به عبارت دیگر، مالیات را می‌توان هزینه اجتماعی‌ای دانست که آحاد یک ملت در راستای بهره‌وری از امکانات و منابع یک کشور موظف به پرداخت آن هستند. در عصر حاضر یکی از پایه‌های استوار کشورداری، ترقی، پیشرفت و ارایه خدمات به مردم، دریافت مالیات است. دریافت مالیات از جامعه در کشورهای جهان، امری طبیعی و بر اساس سیاست‌های مالی بوده که در برخی از کشورهای صنعتی جهان ۹۰ تا ۹۸ درصد بودجه عمومی از طریق آن تأمین می‌شود و مردم نیز هیچ‌گونه واکنش منفی در برابر آن بروز نمی‌دهند. از نظر اقتصادی، در بین انواع درآمدهای دولت، مالیات قابل قبول‌ترین و مناسب‌ترین نوع آن است. همچنین مالیات به عنوان ابزاری کارآمد در جهت اجرای سیاست‌های اقتصادی اعم از توزیعی، مالی و حتی هدایت اقتصاد در مسیر اهداف کلان اقتصادی مانند تثبیت اقتصادی، ایجاد اشتغال، رشد اقتصادی و بهبود رفاه اجتماعی بشمار می‌رود. بر این اساس، از نظر اقتصاددانان وجود یک نظام مالیاتی کارآمد برای تداوم فعالیت‌های دولت، موضوعی قابل اهمیت است. این موضوع خصوصاً در بودجه کشورهای تک محصولی همچون کشور ایران که جهت تأمین هزینه‌های دولت، بیشتر متکی به درآمدهای حاصل از صادرات منابع طبیعی هستند، از اهمیتی دوچندان برخوردار است.

در ایران جامع‌ترین و مهم‌ترین قانون مالیات‌های مستقیم کشور در ۲۸ اسفند سال ۱۳۴۵ به تصویب رسید. با این وجود در برخی از مقاطع زمانی دستخوش اصلاحاتی قرار گرفت. بیشترین این اصلاحات به تعدیل ماده ۱۳۱ در مورد نرخ‌های تصاعدی در خصوص درآمدهای بالا برمی‌گشت که قبل از آن تا نرخ ۷۵ درصد ادامه می‌یافت. تصویب لایحه «اصلاح موادی از قانون مالیات‌های مستقیم» در ۲۷ بهمن سال ۱۳۸۰ در مجلس شورای اسلامی که نتیجه آن تغییرات اساسی در این قانون است، باعث دو تغییر عمده در این قانون شده است. نخست حذف قانون مالیات بر مجموع درآمد و دومین آن، تغییر در نرخ مالیات بر شرکت‌ها است.

در ایران نیز همانند اکثر کشورهای جهان، سیستم‌های مالیاتی به عنوان یک منبع اولیه برای طیف وسیعی از برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی تلقی می‌شود و از این‌رو این موضوع در برنامه‌ها و قوانین توسعه‌ای کشور مورد توجه قرار گرفته است. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به عنوان زیربنای قوانین کشور در اصل ۵۱ به وضع قانونی مالیات و نیز معافیت‌ها اشاره نموده است. برنامه اول توسعه (۷۲-۱۳۶۸) در بخش خط مشی‌ها، یکی از راهکارهای ایجاد رشد اقتصادی در جهت افزایش تولید سرانه، اشتغال مولد و کاهش وابستگی اقتصادی با تأکید بر تولید محصولات استراتژیک و مهار تورم را استفاده از حداکثر ظرفیت‌های موجود مالیاتی در جهت تأمین بخش وسیع‌تری از هزینه ارائه خدمات دولتی معرفی نموده است. همچنین این برنامه در بخش بودجه و وضع مالی دولت، تکمیل و اجرای نظام مالیاتی در جهت توزیع منطقی‌تر درآمد و ثروت را یکی از هدف‌های کلی این بخش مطرح نموده است. برنامه دوم توسعه (۷۸-۱۳۷۴) با رویکرد اصلاح سیستم‌های مالیاتی، سومین خط مشی اساسی خود را «اصلاح سیستم مالیاتی بنحوی که از صاحبان درآمدهای بالا مالیات متناسب و تصاعدی اخذ شود» عنوان نموده است. این برنامه همچنین در جهت کاهش وابستگی اقتصادی کشور به درآمدهای حاصل از نفت و توسعه بیش از پیش صادرات غیرنفتی، استفاده حداکثر از ظرفیت‌های موجود مالیاتی کشور و تعیین حدود و میزان فعالیت‌های موجود مالیاتی کشور را در دستور کار قرار داده است. برنامه دوم در بخش سیاست‌های درآمدی دولت به این موضوع اشاره دارد که همراه با کاهش ابعاد دولت، تأمین هزینه‌های جاری صرفاً از طریق افزایش سهم درآمدهای مالیاتی در بلند مدت صورت پذیرد. برنامه سوم توسعه (۸۳-۱۳۷۹) با توجهی بیشتر، فصل جداگانه‌ای را تحت عنوان «نظام مالیاتی و بودجه» به این موضوع اختصاص داده است. مهم‌ترین اقدام برنامه سوم در ماده ۵۹ دستور تأسیس سازمان امور مالیاتی

کشور است. در این ماده به دولت اجازه داده شده است به منظور افزایش کارایی نظام مالیاتی و رفع موانع سازمانی موجود و همچنین تمرکز کلیه امور مربوط به اخذ مالیات، «سازمان امور مالیاتی کشور» را به صورت یک مؤسسه دولتی و زیر نظر وزیر امور اقتصادی و دارایی ایجاد کند. با ایجاد این سازمان کلیه اختیارات، وظایف، نیروی انسانی، امکانات و تجهیزات موجود وزارت امور اقتصادی و دارایی که در معاونت امور مالیاتی و بخش‌ها و حوزه‌های مالیاتی به کار گرفته می‌شوند به این سازمان منتقل می‌شود. در برنامه چهارم توسعه (۸۸-۱۳۸۴) و در ماده دوم به منظور برقراری انضباط مالی و بودجه‌ای در طی سال‌های برنامه، دولت مکلف است سهم اعتبارات هزینه‌ای تأمین‌شده از محل درآمدهای غیرنفتی دولت را به گونه‌ای افزایش دهد که تا پایان برنامه چهارم، اعتبارات هزینه‌ای دولت به طور کامل از طریق درآمدهای مالیاتی و سایر درآمدهای غیرنفتی تأمین شود. برنامه پنجم توسعه (۹۴-۱۳۹۰) در ماده ۱۱۷ به منظور قطع کامل وابستگی اعتبارات هزینه‌ای به عواید نفت و گاز از طریق افزایش سهم درآمدهای عمومی در تأمین اعتبارات هزینه‌ای دولت، مقرر شده است که در پایان برنامه نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی مشروط به عدم افزایش نرخ مالیات‌های مستقیم و با گسترش پایه‌های مالیاتی حداقل به ده درصد (۱۰٪) برسد. همچنین در تبصره دوم این ماده به این موضوع اشاره شده است که دولت مکلف است با اجرای کامل قانون مالیات بر ارزش افزوده، نرخ این مالیات را از سال اول برنامه سالانه یک واحد درصد اضافه نماید به گونه‌ای که در پایان برنامه، نرخ آن به هشت درصد (۸٪) افزایش یافته و سهم شهرداری‌ها و دهیاری‌ها از نرخ مزبور سه درصد (۳٪) (به عنوان عوارض) و سهم دولت پنج درصد (۵٪) تعیین شده است. همچنین در این برنامه فصلی جداگانه با عنوان «اصلاح نظام مالیاتی» صرفاً به موضوع سیستم مالیات و اصلاحات آن اختصاص یافته است. بر این اساس اهمیت موضوع مالیات و جایگاه آن در برنامه‌ها و قوانین توسعه‌ای کشور آشکار می‌شود. این مقاله سعی نموده است جایگاه مالیات و وضعیت ایران را در شاخص معتبر و شناخته شده کسب و کار در سطح جهانی مورد بررسی قرار دهد. همچنین این مطالعه استان یزد را به دلیل توسعه‌یافتگی از حیث صنعت و نظرات کارشناسان، متولیان و صنعت‌گران آن مورد توجه قرار داده است. این پژوهش از هفت بخش تشکیل شده که پس از مقدمه، شاخص فضای کسب و کار در قوانین و برنامه‌های توسعه کشور، مکان مورد بررسی و دلیل انتخاب آن، معرفی فضای کسب و کار و شاخص‌های ترکیبی آن موضوعات بخش‌های دوم تا چهارم را تشکیل می‌دهد. در بخش پنجم به روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) اختصاص یافته و پس از آن، ارائه نتایج بخش ششم را تشکیل داده است. نهایتاً نتیجه‌گیری و پیشنهادات بخش پایانی خواهد بود.

## ۲- مبانی نظری

### ۲-۱- شاخص فضای کسب و کار در قوانین و برنامه‌های توسعه کشور

در ادبیات اقتصادی برای بررسی عملکرد اقتصاد هر کشور از حیث کارآمد بودن نظام‌ها و سیاست‌های مالیاتی معیار و شاخص‌های متعددی مطرح شده است. اهمیت این موضوع و بررسی آن تا اندازه‌ای است که پرداخت مالیات یکی از زیر بخش‌های اصلی برخی از شاخص‌های کلان در گزارش‌های معتبر جهانی را به خود اختصاص داده است. در این میان، فضای کسب و کار یکی از شاخص‌های کلان اقتصادی است که از ده زیر شاخص فرعی که یکی از آن‌ها پرداخت مالیات است تشکیل شده است. این شاخص در سال‌های اخیر مورد توجه ویژه قرار گرفته است. به عنوان مثال، سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در دو بخش به موضوع کسب و کار اشاره نموده است. در ماده (۷) این سیاست‌ها جهت تسهیل و تسریع در امر سرمایه‌گذاری و همچنین صدور مجوز فعالیت‌های اقتصادی برای بخش غیردولتی، ترتیبی اتخاذ شده که تا درخواست پروانه‌ها و مجوزهای سرمایه‌گذاری و کسب و کار، حداکثر ظرف مدت ده روز پس از تاریخ ثبت، توسط مرجع ذیربط کتباً پاسخ داده شود. همچنین ماده (۹۱) این سیاست‌ها اتاق بازرگانی، صنایع و معادن و اتاق تعاون را به تهیه و ارائه پیش‌نویس قانون ایجاد فضای مساعد کارآفرینی و رفع موانع کسب و کار، موظف نموده است. فضای کسب و کار در برنامه‌های پنج ساله نیز مورد تأکید قرار گرفته است. اگرچه در برنامه‌های اول، دوم و سوم توسعه به صورت صریح و مستقیم به کسب و کار پرداخته نشده اما با این وجود در برنامه چهارم توسعه به شکل واضحی در دو ماده به بهبود فضای کسب و کار توجه نموده است. یکی ماده (۳۷) این قانون است که دولت را جهت ایجاد فضاء و بسترهای مناسب و همچنین بهره‌وری نیروی کار به اقداماتی موظف نموده است و دیگری ماده (۴۱) که هدف آن را بهبود فضای کسب و کار در کشور و زمینه‌سازی توسعه اقتصادی و تعامل با جهان پیرامون بیان نموده است. در سیاست‌های کلی برنامه پنجم نیز موضوع بهبود فضای کسب و کار به عنوان یکی از راه‌های تحقق رشد پرشتاب و مستمر در نظر گرفته شده است و همچنین بهبود مستمر رتبه سهولت کسب و کار و حداقل دستیابی به مقام دوم منطقه تا پایان برنامه یکی از اهداف این برنامه بشمار می‌آید. در مجموع، سیستم‌های مالیاتی و اصلاح آن و نیز فضای کسب و کار به عنوان یکی از شاخص‌های کلان در حوزه عملکرد اقتصاد هر کشور و زیرشاخص‌های آن که پرداخت مالیات یکی از آنان را تشکیل می‌دهد، از موضوعاتی است که توجه ویژه‌ای را در مباحث کلان اقتصادی و نیز قوانین و

برنامه‌های توسعه‌ای کشور به خود جلب نموده است. بر این اساس و با توجه به در دستور کار قرار گرفتن طرح ایجاد فضای مساعد کارآفرینی و رفع موانع کسب و کار در مجلس شورای اسلامی (جلسه علنی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰/۸/۲۳)، بررسی جایگاه مالیات و نقش آن در محیط کسب و کار کشور، موضوعی با اهمیت خواهد بود.

## ۲-۲- مکان مورد بررسی و دلیل انتخاب آن

اگرچه محیط کسب و کار یک شاخص ملی تلقی می‌شود، اما مناطق کشور از ویژگی‌ها و منابع متفاوتی برخوردار بوده و بنابراین تمایزات منطقه‌ای در بررسی محیط کسب و کار می‌تواند قابل اهمیت باشد. با توجه به محوریت توسعه قرار گرفتن بخش صنعت و میزان توسعه‌یافتگی آن که یکی از مهم‌ترین تمایزات منطقه‌ای در کشور است، بررسی محیط کسب و کار از این حیث می‌تواند یافته‌های ارزشمندی را ارائه نماید.

جدول (۱)- رتبه‌بندی استان‌های کشور از نظر توسعه‌یافتگی صنعتی در طرح آمایش صنعتی

| رتبه | استان          | رتبه | استان              | رتبه | استان               | رتبه                        | استان                       |
|------|----------------|------|--------------------|------|---------------------|-----------------------------|-----------------------------|
| ۱    | یزد            | ۱۲   | تهران              | ۲۱   | اردبیل              | استان‌های توسعه‌یافته صنعتی | استان‌های توسعه‌یافته صنعتی |
| ۲    | سمنان          | ۱۳   | خراسان‌شمالی       | ۲۲   | لرستان              |                             |                             |
| ۳    | قزوین          | ۱۴   | گیلان              | ۲۳   | خراسان‌جنوبی        |                             |                             |
| ۴    | مرکزی          | ۱۵   | هرمزگان            | ۲۴   | همدان               |                             |                             |
| ۵    | بوشهر          | ۱۶   | خراسان‌رضوی        | ۲۵   | کرمانشاه            |                             |                             |
| ۶    | اصفهان         | ۱۷   | چهارمحال و بختیاری | ۲۶   | آذربایجان غربی      |                             |                             |
| ۷    | زنجان          | ۱۸   | مازندران           | ۲۷   | کردستان             |                             |                             |
| ۸    | خوزستان        | ۱۹   | ایلام              | ۲۸   | گلستان              |                             |                             |
| ۹    | کرمان          | ۲۰   | فارس               | ۲۹   | کهگیلویه و بویراحمد |                             |                             |
| ۱۰   | قم             |      |                    | ۳۰   | سیستان و بلوچستان   |                             |                             |
| ۱۱   | آذربایجان شرقی |      |                    |      |                     |                             |                             |

منبع: وزارت صنایع و معادن، طرح آمایش صنعتی: ۱۳۸۷-۱۳۹۰

نتایج اکثر مطالعات انجام شده و موجود در سطح کشور و نیز آخرین مطالعه انجام شده توسط معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهور با عنوان « طرح آمایش صنعتی و معدنی: ۹۰-۱۳۸۷»، استان یزد را در ردیف استان‌های برخوردار صنعتی و در صدر آنان قرار داده است. این موضوع در جدول

شماره ۱ نشان داده شده که در آن، استان یزد در رتبه اول برخورداری در مقایسه با سایر استان‌های کشور قرار دارد. بر این اساس، این مطالعه به بررسی جایگاه مالیات در محیط کسب و کار بر اساس دیدگاه‌های کارشناسان صنعتی، صنعتگران و متولیان بخش صنعت استان یزد با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) می‌پردازد.

## ۲-۳- فضای کسب و کار و شاخص‌های آن

در ادبیات اقتصادی، اهمیت فضای کسب و کار در دهه ۱۹۹۰ میلادی به عنوان عامل ارتباط‌دهنده فضای خرد و کلان مطرح شد، این در حالی است که تا آن زمان تصور بر آن بود که بنگاه‌های اقتصادی برای فعالیت تنها نیازمند ثبات اقتصادی و سیاسی در کشورند. از این‌رو بانک جهانی بعد از تلاش جهت جمع‌آوری داده‌های بیان‌کننده شرایط اقتصادی و سیاسی کشورها، در سال ۲۰۰۱ پروژه انجام کسب و کار را راه‌اندازی نمود و در سال ۲۰۰۳ اولین گزارش خود با پنج شاخص ترکیبی برای ۱۳۳ کشور را بیان نمود. گزارش سال ۲۰۱۲ با ده شاخص ترکیبی، آخرین گزارش صورت گرفته توسط این مجمع است که در آن رتبه ۱۸۳ کشور تعیین و مورد مقایسه قرار گرفته است.

«**فضای کسب و کار**» را می‌توان به شرایط محیطی مورد نیاز برای افزایش تولید و گسترش کسب و کار تعبیر نمود. به عبارت دیگر، فضای کسب و کار متغیرهای مؤثر بر کسب و کار بنگاه‌های اقتصادی است که با وجود تأثیر بسیار بر نتایج تلاش آنان، خارج از تسلط و قدرت بنگاه‌ها است.<sup>۱</sup> فضای کسب و کار و سرمایه‌گذاری به مثابه محیط سیاستی، نهادی و رفتاری‌ای است که بازدهی و مخاطرات مرتبط با فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Stern, 2010). تعریف دیگری که توسط یکی از کمیته‌های OECD جهت توسعه سرمایه‌گذاری منتشر شده است، فضای کسب و کار را به عنوان مجموعه‌ای از سیاست، شرایط حقوقی، نهادی و مقرراتی حاکم بر فعالیت‌های کسب و کار معرفی نموده است.<sup>۲</sup> چارچوب فضای کسب و کار که توسط برخی از مطالعات اقتصادی از جمله بانک جهانی منتشر می‌شود، متشکل از ۱۰ شاخص فرعی است که هر یک از این شاخص‌ها به نوبه خود از زیر شاخص‌های دیگری تشکیل شده‌اند. این چارچوب سیاستی فراتر از شرایط ثبات اقتصادی کلان، تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر محیط سرمایه‌گذاری و کسب و کار دارد.

۱- بررسی چالش‌های فضای کسب و کار، ۱۳۸۸

۲- Supporting Business Environment Reform, OECD, 2008

## الف- شروع کسب و کار<sup>۱</sup>

شاخص شروع کسب و کار به مراحل رسمی و قانونی راهاندازی یک فعالیت اقتصادی و به عبارت دیگر فرآیند ثبت یک شرکت اشاره دارد. این فرآیند شامل بدست آوردن مجوزها و پروانه‌های لازم و همچنین تکمیل کتبی‌ها، تصدیق‌ها و اطلاعیه‌های شروع بهره‌برداری است. در این شاخص مدت زمان این فرآیند، هزینه و حداقل سرمایه مورد نیاز جهت شروع فعالیت که درصدی از درآمد سرانه ناخالص است، مورد توجه قرار می‌گیرد.

## ب- اخذ مجوزهای ساخت<sup>۲</sup>

این شاخص با بررسی مراحل، زمان و هزینه تعامل با مراجع قانونی صادرکننده مجوزهای ساخت یک انبار برای مصارف صنعتی، به ارزیابی فضای کسب و کار کشور در اخذ مجوزهای لازم می‌پردازد. شهرداری، سازمان امور مالیاتی و وزارت کار از اصلی‌ترین متولیان این امر هستند.<sup>۳</sup>

## ج- استخدام و اخراج نیروی کار<sup>۴</sup>

داده‌های استخدام و اخراج نیروی کار بر اساس مطالعات قوانین و مقررات اشتغال هر کشور است. این شاخص که خود، ترکیبی از زیرشاخص‌های دشواری استخدام، ساعات کار، دشواری اخراج، نیروی کار و هزینه اخراج است، به بررسی مشکلات و سختی‌هایی که کارآفرین برای استخدام و اخراج نیروی کار با آن مواجه است می‌پردازد که دارای ارزشی بین صفر تا ۱۰۰ است. رتبه‌های بالاتر نشان‌دهنده غیرمنعطف‌تر بودن مقررات و حاکمیت مقررات سختگیرانه‌تر است.

## د- ثبت مالکیت<sup>۵</sup>

این شاخص شامل تمام مراحل، زمان و هزینه مورد نیاز جهت ثبت اموال فعالان اقتصادی است که نشان‌دهنده میزان توانایی کارآفرینان برای تأمین اموالشان است.

1-Starting a Business

2-Dealing with Licenses

۳- شاخص‌های اقتصاد ایران در اقتصاد جهان و کشورهای منطقه در سال ۲۰۰۸ (۱۳۸۸).

4-Hiring and Firing Workers

5-Registering Property

## ه- اخذ اعتبار<sup>۱</sup>

این شاخص، میزان آگاهی افراد نسبت به حقوق قانونی وام‌گیرندگان و وام‌دهندگان را مورد سنجش قرار می‌دهد که خود از زیرشاخص‌های قدرت حقوقی (بین صفر تا ۱۰)، علنی بودن (بین صفر تا شش)، پوشش ثبت دولتی (درصدی از بزرگسالان) و پوشش اطلاعات خصوصی (درصدی از بزرگسالان) تشکیل شده است.

## و- حمایت از سرمایه‌گذاران<sup>۲</sup>

این شاخص به اندازه‌گیری میزان شفافیت در معاملات مدیران، مسئولیت‌پذیری آنان و قدرت پیگیری و شکایت سهامداران در برابر سوء استفاده مدیران و متصدیان خلاف کار می‌پردازد. زیر شاخص‌های این گروه سه بعد از مصادیق حمایت سرمایه‌گذاران و در نهایت شاخص میزان حمایت از سرمای‌گذاران را مورد بررسی قرار می‌دهد. زیرشاخص‌های این شاخص در دامنه ۰ تا ۱۰ است که ارزش بالاتر مبین عملکرد بهتر است.

## ز- پرداخت مالیات<sup>۳</sup>

در این شاخص، تمام انواع مالیات‌ها و کمک‌های اجباری به دولت، صندوق بازنشستگی و صندوق بیمه کارگران که در حساب‌های شرکت ثبت و مؤثر بر درآمدهای اظهار شده است و باید توسط شرکت پرداخت شود، همچنین مسئولیت اداری شرکت در پرداخت و مشارکت مالیات اندازه‌گیری می‌شود.

## ح- تجارت فرامرزی<sup>۴</sup>

این شاخص تمام مراحل الزامی برای صادرات و واردات کالا را بررسی می‌کند و برای مقایسه میان کشورها، صادرات و واردات محموله کالاهای مشخصی از طریق حمل و نقل دریایی را گردآوری می‌کند. کلیه مراحل اداری صادرات و واردات کالا و نیز زمان و هزینه انجام امور، ثبت و ضبط می‌شود. علاوه بر آن کلیه مدارک و اسناد لازم برای تسویه حساب کالای مبادله شده بین مرزها ثبت و ضبط می‌شود.<sup>۵</sup>

1-Getting Credit

2-Protecting Investors

3-Paying Taxes

4-Trading Across Borders

۵-بررسی چالش‌های فضای کسب و کار، ۱۳۸۸

### ط- اجرای قراردادها<sup>۱</sup>

این شاخص به اندازه‌گیری سهولت یا سختی اجرای قراردادها و نیز بهره‌وری سیستم قضایی هر کشور در حل و فصل اختلافات تجاری می‌پردازد و از زیرشاخص‌های تعدادگام‌ها، زمان و هزینه لازم جهت بررسی یک دعوی تشکیل شده است.

### ی- انحلال فعالیت<sup>۲</sup>

این شاخص زمان و هزینه لازم برای اعلام ورشکستگی، میزان ضعف قانون ورشکستگی موجود و تنگنایهای اداری مربوط به فرآیند ورشکستگی را نشان می‌دهد.

چارچوب مزبور در پی ایجاد محیط سیاستی و نهادی مناسب برای تشویق سرمایه‌گذاری بخش خصوصی ارائه شده و هدف مطرح شده این است تا سرمایه‌گذاری‌های خصوصی و فعالیت‌های اقتصادی مولد در راستای رشد و شکوفایی اقتصادی کشورها، توسعه پایدار و توانمندسازی مردم برابر فقر و بیکاری هدایت شود. از این‌رو، کشورهای مختلف می‌توانند این چارچوب را به عنوان پایه و مبنایی برای جهت دادن اقدامات و سیاست‌هایشان در جهت تشویق سرمایه‌گذاری خصوصی و معنادارتر کردن عرصه فعالیت‌های مولد اقتصادی برای فعالان اقتصادی به کار گیرند. این چارچوب به کشورها امکان می‌دهد بر مشکلاتی چون فقر و بیکاری گسترده و تورم بالا غلبه کنند و فرصت‌های شغلی و سطح استاندارد زندگی بالاتری برای ساکنانشان به ارمغان بیاورند (خضری، ۱۳۸۹).

### ۳- پیشینه تحقیق با تأکید بر جایگاه بخش مالیات

اگرچه مطالعات متعددی به بررسی فضای کسب و کار به صورت کلی پرداخته‌اند، اما در کمتر مطالعه‌ای جایگاه معیار مالیات به صورت ویژه مورد بررسی قرار گرفته است. این در حالی است که در سیاست‌های کلی ناظر بر برنامه پنجم توسعه کشور، بهبود محیط کسب و کار به عنوان راهبرد اساسی تحقق رشد مستمر و پرشتاب اقتصادی، گسترش عدالت اجتماعی و ارتقای استاندارد زندگی مردم قلمداد شده است. در چارچوب سیاست‌های کلی این برنامه نیز بر بهبود فضای کسب و کار به مثابه راهبردی مؤثر برای توانمندسازی مردم در برابر فقر، بیکاری و تورم و نیز برای شکوفایی بیشتر اقتصاد کشور تأکید شده است (خضری، ۱۳۸۹). با این وجود، مطالعات متعددی به بررسی محیط کسب و کار و نقش

1-Enforcing Contracts

2-Closing a Business

آن در بهبود فضای اقتصادی کشورها پرداخته‌اند. به عنوان مثال، « بررسی مؤلفه‌های مؤثر بر رقابت-پذیری بنگاه‌ها در ایران» عنوان مطالعه‌ای است که توسط آقازاده و همکاران (۱۳۸۶) صورت گرفته است. در این مطالعه به منظور شناسایی دقیق مؤلفه‌های رقابت‌پذیری بنگاه‌ها در یک بعد، سازه رقابت‌پذیری بنگاه مد نظر قرار گرفته و مؤلفه‌ها به تشکیل‌دهنده و تأثیرگذار تقسیم شده‌اند. در بعد دیگر نیز رفتار بنگاه در راستای رقابت‌پذیری در نظر گرفته شده و مؤلفه‌ها در دو دسته راهبردی و عملیاتی مورد توجه قرار گرفته‌اند. با استفاده از داده‌های حاصل از پرسشنامه، اهمیت و وضعیت مؤلفه‌های رقابت‌پذیری بنگاه در فضای کسب و کار ایران از نظر خبرگان مشخص و در چارچوب مطالعه، تجزیه و تحلیل شده تا اولویت و وضعیت فعلی هر یک از مؤلفه‌ها در فضای کسب و کار ایران مشخص شود. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که از نظر خبرگان، کلیه مؤلفه‌های رقابت‌پذیری بنگاه در فضای کسب و کار ایران مورد تأیید بوده و اکثر این مؤلفه‌ها از اهمیت زیاد و وضعیت نامساعدی برخوردارند.

مراد حاصل و همکاران (۱۳۸۷) در مطالعه‌ای با عنوان « اثر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری» با استفاده از مبانی نظری موجود دو مدل پایه مربوط به عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری را استخراج نموده و با استفاده از روش داده‌های تابلویی<sup>۱</sup> برای دو گروه از کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته به بررسی تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری پرداخته‌اند. نتایج مقاله حاکی از تأثیر معنادار فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری در کشورهای توسعه یافته و نامشخص بودن این اثر در کشورهای در حال توسعه است.

صالح آبادی (۱۳۸۸) در مطالعه دیگری، با عنوان « نقش بازار سرمایه در بهبود فضای کسب و کار ایران» با توجه به این واقعیت که بازار سرمایه ایران قادر است به تکوین سایر بازارها کمک نموده و در نتیجه به شکل غیرمستقیم به بهبود فضای کسب و کار در این بازارها که یکی از الزامات آن تأمین مالی کسب و کارها و نقدینگی لازم برای تأسیس و رشد آن‌ها است، کمک نماید، به بررسی آثار بازار سرمایه بر فضای کسب و کار و شاخص‌های آن و نیازهای کسب و کار در بازار سرمایه پرداخته است. این مطالعه در پایان این ادعا را مطرح می‌کند که بازار سرمایه، یکی از پشتیبانهای قوی برای اشتغال آفرینی، نوآوری و رشد اقتصادی به دلیل به جریان انداختن « سرمایه آگاهانه» است.

جعفری و همکاران (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای با عنوان «ارزیابی فضای کسب و کار صنعتی ایران در حمایت از بخش خصوصی با رویکرد کارت امتیازی متوازن» با استفاده از یک رویکرد تلفیقی از تحلیل سلسله مراتبی فازی و کارت امتیازی متوازن به ارزیابی فضای کسب و کار صنعتی در ایران پرداخته است. در این مطالعه پس از بررسی وضعیت موجود و مطلوب فضای کسب و کار در ایران، شاخص‌های استخراجی با تحلیل فرآیند سلسله مراتبی فازی وزن‌دار شده و متناسب با آن‌ها ۶۲ راهبرد برای توانمندسازی بخش خصوصی با نظرخواهی از خبرگان طراحی و سپس با استفاده از روش تاپسیس، ۱۶ راهبرد کلان انتخاب شده است.

در مجموع و همان‌گونه که در بالا به چند مورد از مطالعات صورت گرفته در حوزه فضای کسب و کار اشاره شد، کمتر مطالعه‌ای به بررسی فضای کسب و کار با تأکید بر معیار مالیات در ایران پرداخته است. بر این اساس و با توجه به اهمیت موضوع فضای کسب و کار، این مطالعه سعی نموده است تا معیار مالیات به عنوان یکی از ابزارهای سیاست مالی را در فضای کسب و کار ایران مورد بررسی قرار دهد.

#### ۴- روش تحقیق

فرآیند AHP یکی از معروفترین فنون تصمیم‌گیری چند شاخصی است که برای نخستین بار توسط توماس ال. ساعتی بر اساس تحلیل مغز انسان برای مسائل پیچیده و فازی در دهه ۱۹۷۰ ابداع شد. همانگونه که از نام این تکنیک نیز بر می‌آید، مسأله تصمیم‌گیری از طریق تشکیل یک سلسله مراتب حل می‌شود. بنابراین گام اول تشکیل درخت سلسله مراتب تصمیم است که از سه سطح تشکیل شده است. سطح اول هر درخت بیان‌کننده هدف تصمیم گیرنده است. سطح آخر نیز بیان‌کننده گزینه‌هایی<sup>۱</sup> است که با همدیگر رقابت می‌کنند و مقایسه می‌شوند. هدف تصمیم نیز در نهایت تعیین اهمیت نسبی این گزینه‌ها به صورت وزن‌های عددی است. سطح میانی این درخت که مهمترین سطح آن است، نشان‌دهنده معیارهایی<sup>۲</sup> است که بر اساس آن‌ها گزینه‌های رقیب مقایسه می‌شوند که این سطح می‌تواند خود از چندین لایه تشکیل شود. فرآیند AHP مستلزم مقایسات زوجی<sup>۳</sup> بین گزینه‌ها بوده و این مقایسات نیز بر اساس ارائه یک جدول مقایسات صورت می‌گیرد. استفاده از تکنیک AHP در

1-Alternatives

2-Criteria

3-Pair-wise Comparisons

تصمیم‌گیری‌های گروهی باعث خواهد شد که نه تنها مزایای فنون تصمیم‌گیری گروهی حفظ شود، بلکه معایب آن‌ها (همانند سرعت، هزینه و تک‌فکری) برطرف شود.

این تحقیق کوشیده است تا یافته‌های موجود در زمینه محیط کسب و کار و خصوصاً زیرشاخص مالیات آن را با نظرات سه گروه اصلی در استان یزد یعنی صنعت‌گران، کارشناسان و متولیان که با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شده‌اند را مورد سنجش و ارزیابی قرار دهد. برای این سنجش نیز از پرسشنامه‌ای که به همین منظور تهیه شده، استفاده می‌شود. این پرسشنامه شامل جدول AHP بوده که شاخص‌های مورد نظر را به صورت زوجی مورد مقایسه قرار داده است. در این جدول، پاسخگو شدت ارجحیت خود را با انتخاب عدد مناسب و با توجه به جدول شماره ۲ تعیین می‌نماید. لازم به یادآوری است تمامی پرسشنامه‌های مذکور به صورت رودرو<sup>۱</sup> تکمیل شده و برای تکمیل این پرسشنامه از تیم تخصصی استفاده شده است.

جدول (۲) - تعیین شدت ارجحیت

| درجه اهمیت در مقیاس دو به دو | ترجیح یکسان | نسبتاً ترجیح | نسبتاً قویاً | قویاً قویاً | ترجیح بسیار قوی | بسیار تا بی‌اندازه مرجح | بی‌اندازه مرجح |
|------------------------------|-------------|--------------|--------------|-------------|-----------------|-------------------------|----------------|
| ۱                            | ۲           | ۳            | ۴            | ۵           | ۶               | ۷                       | ۸              |
| مقدار عددی                   |             |              |              |             |                 |                         | ۹              |

## ۵- جایگاه مالیات در فضای کسب و کار

جدول شماره (۳) نشان‌دهنده روند تغییرات رتبه جهانی ایران در شاخص کسب و کار و زیرشاخص‌های آن طی دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۶ است. همانگونه که مشاهده می‌شود طی دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۷ تنها رتبه زیرشاخص‌های شروع کسب و کار و اخذ مجوزها کاهش یافته است، به گونه‌ای که رتبه آن‌ها به ترتیب در سال ۲۰۰۷ از ۶۴ و ۱۶۷ به ۵۳ و ۱۶۴ در سال پایانی (۲۰۱۲) ارتقاء یافته است. این در حالی است که رتبه سایر زیرشاخص‌ها و همچنین شاخص اصلی فضای کسب و کار طی دوره مورد بررسی تنزل یافته است به طوری که رتبه شاخص فضای کسب و کار ایران در سال ابتدایی در میان

1-Face to Face Interview

۱۵۵ کشور جهان، در شاخص فضای کسب و کار از ۱۰۸ به ۱۴۴ در سال ۲۰۱۲ و در میان ۱۸۳ کشور مورد بررسی، افزایش یافته است.

جدول (۳) - روند تغییرات رتبه جهانی ایران در شاخص اصلی فضای کسب و کار و شاخص‌های فرعی آن: ۲۰۱۲-۲۰۰۶

| سال                       | ۲۰۰۶ | ۲۰۰۷ | ۲۰۰۸ | ۲۰۰۹ | ۲۰۱۰ | ۲۰۱۱ | ۲۰۱۲ |
|---------------------------|------|------|------|------|------|------|------|
| تعداد کشورها              | ۱۵۵  | ۱۷۵  | ۱۷۸  | ۱۸۱  | ۱۸۳  | ۱۸۳  | ۱۸۳  |
| شروع کسب و کار            | -    | ۶۴   | ۷۷   | ۷۳   | ۴۸   | ۴۲   | ۵۳   |
| اخذ مجوزها                | -    | ۱۶۷  | ۱۶۴  | ۱۶۲  | ۱۴۱  | ۱۴۳  | ۱۶۴  |
| استخدام و اخراج نیروی کار | -    | ۱۴۱  | ۱۴۱  | ۱۳۷  | ۱۳۷  | -    | ۱۶۲  |
| ثبت مالکیت                | -    | ۱۴۳  | ۱۴۳  | ۱۵۲  | ۱۵۳  | ۱۵۶  | ۱۶۳  |
| اخذ اعتبار                | -    | ۶۵   | ۶۸   | ۱۰۹  | ۱۱۳  | ۸۹   | ۹۸   |
| حمایت از سرمایه گذاران    | -    | ۱۵۶  | ۱۵۸  | ۱۶۴  | ۱۶۵  | ۱۶۷  | ۱۶۶  |
| پرداخت مالیات             | -    | ۹۶   | ۹۷   | ۱۰۷  | ۱۱۷  | ۱۱۵  | ۱۲۶  |
| تجارت فرامرزی             | -    | ۸۷   | ۱۸۵  | ۱۳۲  | ۱۳۴  | ۱۳۱  | ۱۳۸  |
| اجرای قراردادها           | -    | ۳۳   | ۵۷   | ۵۴   | ۵۳   | ۴۹   | ۵۰   |
| انحلال یک فعالیت          | -    | ۱۰۹  | ۱۱۸  | ۱۰۹  | ۱۰۹  | ۱۱۱  | ۱۱۸  |
| فضای کسب و کار            | ۱۰۸  | ۱۱۹  | ۱۳۵  | ۱۴۲  | ۱۳۷  | ۱۴۰  | ۱۴۴  |

منبع: Doing Business

همانگونه که در جدول شماره (۳) مشاهده می‌شود فضای کسب و کار ایران متأثر از عوامل متفاوت (زیرشاخص‌های ده‌گانه) بوده که این امر منجر به متأثر شدن این شاخص از قوانین و مقررات و رویه‌های کاری تعداد زیادی از وزارت خانه‌ها و دستگاه‌های دولتی و حتی خصوصی می‌شود. همانطور که گفته شد یکی از شاخص‌های ده‌گانه فضای کسب و کار، شاخص پرداخت مالیات است. این شاخص

۱- با وجود اینکه گزارشات Doing Business از سال ۲۰۰۳ منتشر شده، اما رتبه‌بندی شاخص اصلی فضای کسب و کار از سال ۲۰۰۶ و زیرشاخص‌های آن از سال ۲۰۰۷ صورت گرفته است.

خود بر اساس سه معیار دفعات پرداخت مالیات در یک سال، زمان صرف شده برای پرداخت مالیات بر حسب ساعت در یک سال و نرخ کل مالیات محاسبه و تعیین می‌شود.

۱- دفعات پرداخت مالیات: تعداد پرداخت مالیات شامل کل تعداد مالیاتها، عوارض پرداخت شده، روش پرداخت و دفعات پرداخت است. این شاخص، مالیات بر مصرف مانند مالیات بر فروش یا مالیات بر ارزش افزوده را نیز در بر می‌گیرد.

۲- زمان صرف شده (ساعت کاری): زمان صرف شده عبارتست از ساعات ثبت شده در سال برای پرداخت مالیات‌ها. این معیار، به محاسبه زمان لازم برای آماده کردن، بایگانی و پرداخت (یا عدم پرداخت) سه نوع عمده از مالیات‌ها و همچنین کسورات شامل مالیات بر درآمد شرکت‌ها، مالیات بر فروش یا ارزش افزوده و مالیات‌های مشاغل شامل مالیات‌های حقوق بگیران و سهم حق بیمه اجتماعی می‌پردازد.

۳- نرخ کل مالیات: نرخ مالیات کل مجموعه مبلغ مالیات‌ها، پرداخت‌ها و کسورات قانونی قابل پرداخت توسط شرکت در سال دوم فعالیت را محاسبه می‌نماید. این نرخ به صورت درصدی از سود نشان داده می‌شود.

جدول شماره (۴) نشان‌دهنده وضعیت شاخص پرداخت مالیات در ایران طی سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۰۶ است. همانگونه که مشاهده می‌شود این شاخص اگرچه در برخی از ارکان خود مانند کاهش تعداد مالیات‌ها بهبود یافته، اما بدتر شدن شدید هزینه فرصت و زمان صرف شده برای پرداخت مالیات به وخیم‌تر شدن این شاخص منجر شده است، به طوری که رتبه ایران، از سال ۲۰۰۷ تا سال پایانی، ۳۰ پله تنزل یافته است. از اینرو کاهش رتبه پرداخت مالیات به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار منجر به بهبود این شاخص می‌شود. به گونه‌ای که آمارها حاکی از آن است که به طور متوسط یک درصد کاهش در نرخ مالیات شرکت‌ها موجب ۳/۷ درصد افزایش در تعداد بنگاه‌ها شده و اشتغال را نیز ۱/۱ درصد افزایش می‌دهد (دفتر مطالعات و تحقیقات مالیاتی، ۱۳۸۷).

نتایج گزارش‌های جهانی حاکی از عدم بهبود جایگاه ایران از حیث شاخص مالیات در فضای کسب و کار است. این مطالعه، یافته مذکور را در اختیار سه گروه متولیان، کارشناسان و صنعتگران استان یزد قرار داده تا اولویت شاخص‌های ده‌گانه فضای کسب و کار را از نگاه آنان مورد بررسی قرار دهد. این موضوع نیز با استفاده از روش AHP صورت گرفته است.

جدول (۴) - وضعیت شاخص پرداخت مالیات در ایران: ۲۰۱۲-۲۰۰۶

| سال           | ۲۰۰۶ | ۲۰۰۷ | ۲۰۰۸ | ۲۰۰۹ | ۲۰۱۰ | ۲۰۱۱ | ۲۰۱۲ |
|---------------|------|------|------|------|------|------|------|
| دفعات پرداخت  | ۲۸   | ۲۸   | ۲۲   | ۲۲   | ۲۲   | ۲۰   | ۲۰   |
| ساعت کاری     | -    | ۲۹۲  | ۲۹۲  | ۳۴۴  | ۳۴۴  | ۳۳۴  | ۳۴۴  |
| نرخ مالیات کل | ۱۴/۶ | ۴۶/۴ | ۴۷/۴ | ۴۴/۲ | ۴۴/۲ | ۴۴/۱ | ۴۴/۱ |
| رتبه جهانی    | ۹۶   | ۹۷   | ۱۰۴  | ۱۱۷  | ۱۱۵  | ۱۲۶  |      |

منبع: Doing Business

برای ارائه تحلیل‌های درست بر اساس روش AHP، نخست لازم است تا میزان سازگاری پاسخ‌های ارائه شده، مورد سنجش و ارزیابی قرار گیرد. این نیز با استفاده از نرم‌افزار Expert Choice برای تک‌تک پاسخ‌های ارائه شده محاسبه شده و جواب‌ها بر حسب شدت سازگاری (ناسازگاری) به سه گروه پاسخ‌های پرت، پاسخ‌های ناسازگار و پاسخ‌های سازگار تقسیم شده است. با توجه به ضرایب خطا که در نرم‌افزار مذکور ارائه می‌شود، ضرایب خطای ۰/۵ و بالاتر از آن به عنوان پاسخ‌های پرت، ضرایب خطای کمتر از ۰/۵ و بیشتر از ۰/۱ به عنوان پاسخ‌های ناسازگار و نهایتاً پاسخ‌های با ضریب خطای ۰/۱ و کمتر از آن به عنوان پاسخ‌های سازگار تلقی شده‌اند. جدول شماره (۵) این موضوع را به تصویر کشیده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، از مجموع پاسخ‌های داده شده (۹۳ پاسخ)، ۴۰ پاسخ به عنوان پاسخ‌های سازگار تلقی شده که جدول شماره (۶) توزیع پاسخ‌های سازگار ارائه شده را بر حسب گروه‌های مورد بررسی نشان داده است. پاسخ‌دهندگان اولویت‌های متفاوتی را برای شاخص‌های کسب و کار مطرح نموده‌اند. با این وجود، نکات مشترکی نیز میان آنان وجود دارد. به عنوان مثال، شاخص اخذ اعتبارات و اخذ مجوزها همواره از اولویت‌های اول در میان هشت گروه پاسخ‌دهنده بوده است. اولویت‌بندی شاخص پرداخت مالیات، اگرچه در میان این گروه‌ها متفاوت بوده است، با این وجود در اکثر آنان این شاخص در اولویت‌های میانی تا پایانی قرار داشته است. در میان کل پاسخ‌دهندگان، پرداخت مالیات از ده شاخص مورد بررسی جایگاه ششم را به خود اختصاص داده است.

جدول (۵) - ضرایب ناسازگاری در تکمیل جدول AHP به تفکیک پاسخ‌دهندگان

| ردیف | ضریب خطا | ردیف | ضریب خطا | ردیف | ضریب خطا | ردیف              | ضریب خطا |
|------|----------|------|----------|------|----------|-------------------|----------|
| ۱    | ۱/۰۵     | ۲۶   | ۰/۲      | ۵۱   | ۰/۱۲     | ۷۶                | ۰/۰۵     |
| ۲    | ۰/۷۸     | ۲۷   | ۰/۲      | ۵۲   | ۰/۱۱     | ۷۷                | ۰/۰۵     |
| ۳    | ۰/۷۷     | ۲۸   | ۰/۱۹     | ۵۳   | ۰/۱۱     | ۷۸                | ۰/۰۵     |
| ۴    | ۰/۷۵     | ۲۹   | ۰/۱۹     | ۵۴   | ۰/۱      | ۷۹                | ۰/۰۵     |
| ۵    | ۰/۶۸     | ۳۰   | ۰/۱۸     | ۵۵   | ۰/۱      | ۸۰                | ۰/۰۴     |
| ۶    | ۰/۶۵     | ۳۱   | ۰/۱۸     | ۵۶   | ۰/۱      | ۸۱                | ۰/۰۴     |
| ۷    | ۰/۶۵     | ۳۲   | ۰/۱۸     | ۵۷   | ۰/۱      | ۸۲                | ۰/۰۴     |
| ۸    | ۰/۶۱     | ۳۳   | ۰/۱۸     | ۵۸   | ۰/۱      | ۸۳                | ۰/۰۴     |
| ۹    | ۰/۵۸     | ۳۴   | ۰/۱۸     | ۵۹   | ۰/۱      | ۸۴                | ۰/۰۳     |
| ۱۰   | ۰/۵۲     | ۳۵   | ۰/۱۸     | ۶۰   | ۰/۱      | ۸۵                | ۰/۰۳     |
| ۱۱   | ۰/۵      | ۳۶   | ۰/۱۷     | ۶۱   | ۰/۱      | ۸۶                | ۰/۰۲     |
| ۱۲   | ۰/۴۱     | ۳۷   | ۰/۱۷     | ۶۲   | ۰/۰۹     | ۸۷                | ۰/۰۱     |
| ۱۳   | ۰/۳۸     | ۳۸   | ۰/۱۷     | ۶۳   | ۰/۰۹     | ۸۸                | ۰/۰۱     |
| ۱۴   | ۰/۳۵     | ۳۹   | ۰/۱۷     | ۶۴   | ۰/۰۹     | ۸۹                | ۰/۰۱     |
| ۱۵   | ۰/۳۴     | ۴۰   | ۰/۱۶     | ۶۵   | ۰/۰۸     | ۹۰                | ۰/۰۱     |
| ۱۶   | ۰/۳۴     | ۴۱   | ۰/۱۵     | ۶۶   | ۰/۰۸     | ۹۱                | ۰/۰۱     |
| ۱۷   | ۰/۳۴     | ۴۲   | ۰/۱۵     | ۶۷   | ۰/۰۸     | ۹۲                | ۰        |
| ۱۸   | ۰/۳      | ۴۳   | ۰/۱۵     | ۶۸   | ۰/۰۷     | ۹۳                | ۰        |
| ۱۹   | ۰/۳      | ۴۴   | ۰/۱۴     | ۶۹   | ۰/۰۷     | ۹۴                | بی‌جواب  |
| ۲۰   | ۰/۲۸     | ۴۵   | ۰/۱۴     | ۷۰   | ۰/۰۶     | ۹۵                | بی‌جواب  |
| ۲۱   | ۰/۲۷     | ۴۶   | ۰/۱۴     | ۷۱   | ۰/۰۶     | ۹۶                | بی‌جواب  |
| ۲۲   | ۰/۲۶     | ۴۷   | ۰/۱۳     | ۷۲   | ۰/۰۶     | ۹۷                | بی‌جواب  |
| ۲۳   | ۰/۲۵     | ۴۸   | ۰/۱۳     | ۷۳   | ۰/۰۶     | ۹۸                | بی‌جواب  |
| ۲۴   | ۰/۲۵     | ۴۹   | ۰/۱۲     | ۷۴   | ۰/۰۶     | پاسخ‌های پرت      |          |
| ۲۵   | ۰/۲۵     | ۵۰   | ۰/۱۲     | ۷۵   | ۰/۰۵     | پاسخ‌های ناسازگار |          |
|      |          |      |          |      |          | پاسخ‌های سازگار   |          |

منبع: یافته‌های محقق

جدول (۶)- تعداد پاسخ‌های قابل تحلیل جدول AHP با حذف داده‌های پرت و داده‌های ناسازگار به تفکیک گروه‌های نه‌گانه

| گروه‌بندی | باقی‌مانده از حذف داده‌های پرت |      | باقی‌مانده از حذف داده‌های ناسازگار |      | مجموع |
|-----------|--------------------------------|------|-------------------------------------|------|-------|
|           | تعداد                          | درصد | تعداد                               | درصد |       |
| صنعت‌گران | ۲۶                             | ۸۱/۳ | ۸                                   | ۲۵/۰ | ۳۲    |
| کارشناسان | ۳۱                             | ۸۸/۶ | ۲۰                                  | ۵۷/۱ | ۳۵    |
| متولیان   | ۲۹                             | ۸۰/۶ | ۱۲                                  | ۳۸/۷ | ۳۱    |
| کل        | ۸۲                             | ۸۳/۷ | ۴۰                                  | ۴۰/۸ | ۹۸    |

منبع: یافته‌های محقق

## ۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در ادبیات اقتصادی، یکی از مهمترین مکانیسم‌های تنظیم‌کننده فعالیت‌های بازار، ابزارهای مالی است که در صورت استفاده بهینه از آنان در مناسبات اقتصادی و روابط بین‌المللی، می‌توان جایگاه اقتصاد کشور را در سطح جهانی به صورت مطمئن و مستحکم پایه‌ریزی نمود. در میان ابزارهای متعدد مالی، مالیات یکی از مهم‌ترین آنان قلمداد شده و به عنوان یک سیاست مالی می‌تواند نقش بسزایی را در اقتصاد هر کشور ایفا نماید. برای بررسی عملکرد اقتصاد هر کشور از حیث کارآمد بودن نظام‌ها و سیاست‌های مالیاتی، معیار و شاخص‌های متعددی مطرح شده است. در این میان، فضای کسب و کار یکی از شاخص‌های کلان اقتصادی است که از ده زیرشاخص فرعی که یکی از آن‌ها پرداخت مالیات است تشکیل می‌شود. اگرچه محیط کسب و کار یک شاخص ملی تلقی می‌شود، اما مناطق کشور از ویژگی‌ها و منابع متفاوتی برخوردار بوده و بنابراین تمایزات منطقه‌ای در بررسی محیط کسب و کار می‌تواند قابل اهمیت باشد. بخش صنعت و میزان توسعه‌یافتگی آن یکی از مهم‌ترین تمایزات منطقه‌ای در کشور بوده و با توجه به محوریت توسعه قرار گرفتن این بخش در اقتصاد کشور، بررسی محیط کسب و کار از این حیث می‌تواند یافته‌های ارزشمندی را ارائه نماید. بر این اساس، این مقاله سعی نموده است تا فضای کسب و کار و زیر شاخص اصلی آن یعنی پرداخت مالیات را در استان یزد به عنوان یکی از استان‌های برخوردار صنعتی و از نگاه متولیان، کارشناسان و صنعت‌گران آن با استفاده از روش AHP مورد بررسی قرار دهد. نتایج این مطالعه بیان‌گر آن است که بر اساس گزارش‌های جهانی، در میان ده زیر شاخص فضای کسب و کار، چگونگی وضعیت پرداخت مالیات در ایران طی سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۰۷

از وضعیت مناسبی برخوردار نبوده و رتبه آن تنزل یافته است. با این وجود، اولویت شاخص‌های فضای کسب و کار از نگاه متولیان، کارشناسان و صنعت‌گران استان یزد بیان‌گر اهمیت و اولویت پایین‌تر شاخص پرداخت مالیات نسبت به سایر شاخص‌های فضای کسب و کار است.

اگرچه این یافته با گزارش‌های جهانی که در آن‌ها بر تنزل رتبه ایران از حیث پرداخت مالیات تأکید شده است، مغایرت دارد، اما با نتایج بدست آمده از گزارشات داخلی که بیانگر این موضوع است که با توجه به اصلاحات گسترده صورت گرفته طی سال‌های اخیر در نظام مالیاتی شاخص پرداخت مالیات حداقل در میان کشورهای منطقه از وضعیت مطلوبی برخوردار است، منطبق است. تجزیه و تحلیل آمارها و همچنین تفکیک انواع مالیات‌ها در این گزارشات حاکی از آن است که مطلوب نبودن معیارهای سه‌گانه (نرخ کل، تعداد مراجعات برای پرداخت و زمان پرداخت) در ایران متأثر از پرداخت‌های حق بیمه تأمین اجتماعی است. این درحالی است که در حال حاضر این نوع پرداخت‌های اجباری در ایران جدا از آنکه جزء درآمدهای مالیاتی محسوب نمی‌شوند، به عملکرد دستگاه مالیاتی نیز مربوط نمی‌شوند.

## فهرست منابع

- ۱- آقازاده هاشم، مهرداد استیری و بهاره اصانلو (۱۳۸۶). بررسی مؤلفه‌های مؤثر بر رقابت‌پذیری بنگاه‌ها در ایران. پژوهش‌های اقتصادی، ۷ (۳): ۳۷-۵۸.
- ۲- بررسی چالش‌های فضای کسب و کار، مطالعات اقتصادی، کد موضوعی (۲۲۰)، شماره مسلسل (۹۹۷۳)، آذرماه ۱۳۸۸.
- ۳- جعفری اسکندری میثم، علیرضا علی احمدی، غلام حسین خالقی و مهدی حیدری (۱۳۸۹). ارزیابی فضای کسب و کار صنعتی ایران در حمایت از بخش خصوصی با رویکرد کارت امتیازی متوازن. نشریه بین المللی مهندسی صنایع و مدیریت تولید (فارسی) (نشریه بین المللی علوم مهندسی)، ۲۱ (۲): ۳۷-۵۲.
- ۴- خضری، محمد (۱۳۸۹). دورنمای محیط کسب و کار در لایحه برنامه پنجم توسعه کشور. فصلنامه مطالعات راهبردی ۱۳ (۲).
- ۵- شاخص‌های اقتصاد ایران در اقتصاد جهان و کشورهای منطقه در سال ۲۰۰۸، مطالعات اقتصادی، کد موضوعی (۲۲۰)، شماره مسلسل (۹۹۹۴)، آذرماه ۱۳۸۸.
- ۶- صالح آبادی، علی (۱۳۸۸). نقش بازار سرمایه در بهبود فضای کسب و کار ایران. پول و اقتصاد، (۱): ۱۰۱-۱۲۳.
- ۷- مرادحاصل نیلوفر، امیرحسین مزینی و سیدحسین پاریاب (۱۳۸۷). اثر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری. اقتصاد و تجارت نوین، ۴ (۱۴): ۳۹-۶۳.
- 8- Supporting Business Environment Reform( Practical Guidance for Development Agencies), OECD, 2008.
- 9- WWW.Doing Business.org